Teismo praktikos rinkinys

GENERALINIO ADVOKATO
JEAN RICHARD DE LA TOUR IŠVADA,
pateikta 2024 m. gegužės 8 d.[1]

Byla C-126/23 [*Burdene*][i]

UD,
QO,
VU,
LO,
CA
prieš
Presidenza del Consiglio dei Ministri,
Ministero dell'Interno

(*Tribunale Ordinario di Venezia* (Venecijos bendrosios kompetencijos teismas, Italija) pateiktas prašymas priimti prejudicinį sprendimą)

„Prašymas priimti prejudicinį sprendimą – Direktyva 2004/80/EB – 12 straipsnio 2 dalis – Nacionalinės kompensacijų nukentėjusiesiems nuo tyčinių smurtinių nusikaltimų sistemos – Nukentėjusiojo mirtis – Kompensacija nukentėjusio asmens artimiems šeimos nariams – Sąvoka „nukentėjusysis" – Nacionalinis teisinis reglamentavimas, pagal kurį kompensacija negali būti išmokėta artimiems nukentėjusiojo šeimos nariams, jeigu yra likęs gyvas sutuoktinis ir vaikai – „Teisinga ir tinkama" kompensacija"

I. Įvadas

1. Prašymas priimti prejudicinį sprendimą pateiktas dėl 2004 m. balandžio 29 d. Tarybos direktyvos 2004/80/EB dėl kompensacijos nusikaltimų aukoms[2] 12 straipsnio 2 dalies, Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos[3] 20 ir 21 straipsnių, 33 straipsnio 1 dalies bei 47 straipsnio ir Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos[4] Protokolo Nr. 12 1 straipsnio išaiškinimo.

[1] Originalo kalba – prancūzų.

[i] Šios bylos pavadinimas išgalvotas. Jis neatitinka jokios bylos šalies tikrojo vardo, pavardės ar pavadinimo.

[2] OL L 261, 2004, p. 15; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 19 sk., 7 t., p. 65).

[3] Toliau – Chartija.

[4] Pasirašyta Romoje 1950 m. lapkričio 4 d.

2. Šis prašymas pateiktas nagrinėjant nužudytosios tėvų, sesers ir vaikų ginčą su *Presidenza del Consiglio dei Ministri* (Ministrų Tarybos prezidiumas, Italija) ir *Ministero dell'Interno* (Vidaus reikalų ministerija, Italija) dėl kompensacijos už jiems padarytą žalą, kurią turi sumokėti Italijos valstybė dėl šį nužudymą įvykdžiusio asmens nemokumo ir kuri yra arba per menka, arba neegzistuojanti.

3. Išdėstysiu priežastis, dėl kurių manau, kad nacionalinis teisinis reglamentavimas, pagal kurį nukentėjusiojo mirties atveju automatiškai atmetama galimybė sumokėti kompensaciją kai kuriems šio asmens šeimos nariams vadovaujantis paveldėjimo teisėje nustatyta pirmumo tvarka, neatitinka Sąjungos teisės, susijusios su kompensacijomis nuo nusikaltimų nukentėjusiems asmenims.

II. Teisinis pagrindas

A. Sąjungos teisė

1. Direktyva 2004/80

4. Direktyvos 2004/80 3, 5–7 ir 10 konstatuojamosiose dalyse nurodyta:

„(3) Savo 1999 m. spalio 15 ir 16 d. posėdyje [Tamperėje] Europos Vadovų Taryba pakvietė parengti būtiniausius [nuo nusikaltimų nukentėjusių asmenų] apsaugos standartus, visų pirma dėl [šių asmenų] galimybės siekti teisingumo ir jų teisių į kompensaciją už žalą, įskaitant teisines išlaidas.

<…>

(5) 2001 m. kovo 15 d. Taryba patvirtino Pamatinį sprendimą 2001/220/TVR dėl nukentėjusiųjų padėties baudžiamosiose bylose[5]. Šis sprendimas, pagrįstas Europos Sąjungos Sutarties VI antraštine dalimi [, kuri vadinasi „Policijos ir teisminio bendradarbiavimo baudžiamosiose bylose nuostatos“[6]], leidžia [asmenims, vykstant baudžiamajam procesui,] reikalauti kompensacijos iš nusikaltėlio.

(6) [Nukentėjusiems nuo nusikaltimų asmenims] Europos Sąjungoje turėtų būti suteikta teisė į [teisingą ir tinkamą] kompensaciją dėl jų patirtų sužalojimų, neatsižvelgiant į tai, kurioje Europos bendrijos vietoje buvo įvykdytas nusikaltimas.

(7) Ši direktyva įdiegia bendradarbiavimo sistemą, palengvinančią [nukentėjusiems nuo nusikaltimų asmenims] gauti kompensaciją esant užsienyje, kuri turėtų veikti remiantis valstybių narių schemomis dėl kompensacijų [nukentėjusiesiems nuo] smurtinių tyčinių nusikaltimų, įvykdytų atitinkamose jų teritorijose. Todėl visose valstybėse narėse turėtų veikti kompensavimo mechanizmas.

<…>

5 OL L 82, 2001, p. 1; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 19 sk., 7 t., p. 65.

6 Dabar – SESV V antraštinė dalis „Laisvės, saugumo ir teisingumo erdvė“.

(10) [Nukentėjusieji nuo nusikaltimų] dažnai negalės gauti kompensacijos iš nusikaltėlio, kadangi jis gali neturėti reikiamų lėšų priteistai žalai atlyginti arba todėl, kad nusikaltėlio tapatybė nebus nustatyta ar jis nebus patrauktas baudžiamojon atsakomybėn.“

5. Šios direktyvos II skyriuje „Nacionalinės kompensavimo schemos“ yra 12 straipsnis, jame numatyta:

„1. Pagal šią direktyvą parengtos taisyklės dėl kompensacijų gavimo [tarpvalstybiniais atvejais] veikia pagal valstybių narių kompensacijų [asmenims, nukentėjusiems nuo] smurtinių tyčinių nusikaltimų, padarytų atitinkamose jų teritorijose, schemas.

2. Visos valstybės narės užtikrina, kad jų nacionalinės taisyklės numatytų kompensacijų [nukentėjusiesiems nuo] smurtinių tyčinių nusikaltimų, padarytų atitinkamose jų teritorijose, schemas, kurios garantuotų [teisingą ir tinkamą] kompensaciją [nukentėjusiesiems].“

6. Direktyvos III skyrių „Įgyvendinimo nuostatos“ sudaro 13–21 straipsniai. 17 straipsnis „Palankesnės nuostatos“ suformuluotas taip:

„Ši direktyva neuždraudžia valstybėms narėms [tiek, kiek tokios nuostatos neprieštarauja šiai direktyvai]:

a) [priimti] ar išlaikyti [nukentėjusiems nuo nusikaltimų asmenims] ir bet kokiems kitiems nusikaltimų [paveiktiems] asmenims palankesnes nuostatas;

b) [priimti] ar išlaikyti nuostatas, skirtas kompensuoti [asmenims, nukentėjusiems nuo] ne jų teritorijoje padarytų nusikaltimų ar bet kokiems kitiems <…> tokių nusikaltimų [paveiktiems] asmenims bet kokiomis sąlygomis, kurias valstybė narė gali tuo tikslu nustatyti.“

2. Direktyva 2012/29/ES

7. 2012 m. spalio 25 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos, kuria nustatomi būtiniausi nusikaltimų aukų teisių, paramos joms ir jų apsaugos standartai ir kuria pakeičiamas Tarybos pamatinis sprendimas 2001/220/TVR[7], 19 konstatuojamojoje dalyje nurodyta:

„asmuo turėtų būti laikomas [nukentėjusiuoju], nepaisant to, ar nusikaltėlis yra nustatytas, sulaikytas, patrauktas baudžiamojon atsakomybėn ar nuteistas, ir nepaisant jų giminystės ryšių. Nusikaltimo žalą taip pat gali patirti [nukentėjusiųjų] šeimos nariai. Visų pirma nusikaltimo žalą gali patirti asmens, kurio mirtis tiesiogiai susijusi su nusikaltimu, šeimos nariai. Tačiau valstybės narės turėtų turėti galimybę nustatyti procedūras, kuriomis būtų apribojamas šeimos narių, kurie gali naudotis šioje direktyvoje nustatytomis teisėmis, skaičius. Kai nusikaltimo auka yra vaikas, pačiam vaikui arba tėvų pareigų turėtojui vaiko vardu turėtų būti suteikta teisė naudotis šioje direktyvoje nustatytomis teisėmis. Šia direktyva nedaromas poveikis nacionalinėms administracinėms procedūroms, kurios reikalingos nustatyti, kad asmuo yra [nukentėjusysis].“

[7] OL L 315, 2012, p. 57.

8. Šios direktyvos 2 straipsnyje nustatyta:

„1. Šioje direktyvoje taikomos šios apibrėžtys:

a) [nukentėjusysis] –

i) fizinis asmuo, kuris tiesiogiai dėl nusikalstamos veikos patyrė žalą, įskaitant fizinę, psichinę ar emocinę žalą arba ekonominius nuostolius;

ii) asmens, kurio mirtis [yra tiesioginė nusikalstamos veikos pasekmė], šeimos nariai, kurie patyrė žalą dėl to asmens mirties;

b) šeimos nariai – [nukentėjusiojo] sutuoktinis, nuolat ir nepertraukiamai su [nukentėjusiuoju] gyvenantis bei vedantis bendrą namų ūkį ir su [juo] susietas artimais įsipareigojančiais ryšiais asmuo, [nukentėjusiojo] tiesiosios linijos giminaičiai, broliai ir seserys bei išlaikytiniai;

<…>

2. Valstybės narės gali nustatyti procedūras:

a) kuriomis būtų nustatoma, kiek šeimos narių gali pasinaudoti šioje direktyvoje nustatytomis teisėmis, atsižvelgiant į individualias kiekvieno atvejo aplinkybes, ir

b) kuriomis, kiek tai susiję su 1 dalies a punkto ii papunkčiu, būtų nustatoma, kurie šeimos nariai turi pirmenybę naudotis šioje direktyvoje nustatytomis teisėmis.“

B. Italijos teisė

9. Pagrindinės bylos aplinkybėms taikytinos redakcijos 2016 m. liepos 7 d. *Legge n. 122 – Disposizioni per l'adempimento degli obblighi derivanti dall'appartenenza dell'Italia all'Unione europea – Legge europea 2015-2016* (Įstatymas Nr. 122, kuriame išdėstomos nuostatos, skirtos įvykdyti įsipareigojimams, kylantiems iš Italijos narystės Europos Sąjungoje – Europos įstatymas 2015–2016)[8] (toliau – Įstatymas Nr. 122/2016) 11 straipsnyje numatyta:

„1. Nedarant poveikio tam tikrų nukentėjusiems nuo nusikaltimų asmenims skirtų nuostatų, numatytų kitose, palankesnėse teisės normose, teisė į valstybės išmokamą kompensaciją pripažįstama asmeniui, nukentėjusiam nuo tyčinio nusikaltimo, padaryto panaudojus smurtą prieš šį asmenį, ir bet kuriuo atveju nuo nusikaltimo, nurodyto *Codice penale* (Baudžiamasis kodeksas) 603a straipsnyje, išskyrus jo 581 ir 582 straipsniuose nurodytus nusikaltimus, nebent yra Baudžiamojo kodekso 583 straipsnyje numatytų sunkinančių aplinkybių.

2. Kompensacija už nužudymo, seksualinės prievartos nusikaltimus arba labai sunkų sužalojimą pagal Baudžiamojo kodekso 583 straipsnio antrą pastraipą <…> išmokama nukentėjusiajam arba šio straipsnio 2a dalyje išvardytiems teisę į šią kompensaciją turintiems asmenims pagal 3 dalyje nurodytame dekrete nustatytą skalę. Kompensacija už kitus nusikaltimus nei nurodytieji pirmame sakinyje išmokama kaip medicininių ir slaugos išlaidų atlyginimas.

[8] GURI, Nr. 158, 2016 m. liepos 8 d., p. 1.

2a. Jeigu nuo nusikaltimo nukentėjęs asmuo po nusikaltimo miršta, kompensacija išmokama likusiam gyvam nukentėjusiojo sutuoktiniui ir vaikams; jei nėra sutuoktinio ir vaikų, kompensacija priklauso tėvams, o jei nėra tėvų, – kartu gyvenusiems broliams ir seserims, kuriuos nukentėjusysis išlaikė tuo metu, kai buvo padarytas nusikaltimas <…>.

2b. Jeigu į kompensaciją gali pretenduoti daugiau nei vienas teisių perėmėjas, ji paskirstoma *Codice civile* (Civilinis kodeksas) Antrosios knygos II antraštinės dalies nuostatose numatytomis dalimis.

3. Kompensacijų dydžiai nustatomi *ministro dell'interno* [vidaus reikalų ministras, Italija] ir *ministro della giustizia* [teisingumo ministras, Italija] dekretu, kuris turi būti suderintas su *ministro dell'economia e delle finanze* [ekonomikos ir finansų ministras, Italija] ir paskelbtas per šešis mėnesius nuo šio įstatymo įsigaliojimo dienos, o kompensacijų dydžiai neturi viršyti 14 straipsnyje nurodytame [*Fondo di rotazione per la solidarieta' alle vittime dei reati di tipo mafioso, delle richieste estorsive, dell'usura e dei reati intenzionali violenti (Asmenų, nukentėjusių nuo mafijos, turto prievartavimo bei lupikavimo nusikaltimų ir tyčinių smurtinių nusikaltimų, rėmimo dėl solidarumo fondas*[9]] prieinamų lėšų, užtikrinant didesnes kompensacijas asmenims, nukentėjusiems nuo seksualinio smurto nusikaltimų ir nužudymų, visų pirma nukentėjusiojo vaikams, kai nužudymą įvykdė sutuoktinis, net ir gyvenantis skyrium ar išsituokęs, arba asmuo, kuris turi ar turėjo emocinių ryšių su nukentėjusiuoju."

10. Įstatymo Nr. 122/2016 13 straipsnio 2 dalyje nustatyta:

„Prašymas turi būti pateiktas per 60 dienų nuo sprendimo, kuriuo užbaigiamas procesas, remiantis tuo, kad nusikaltimą padaręs asmuo išliko nežinomas, arba nuo paskutinio nesėkmingo baudžiamojo persekiojimo veiksmo, arba nuo tos dienos, kai nuosprendis įgijo *res judicata* galią."

11. 2019 m. lapkričio 22 d. *Decreto ministeriale – Determinazione degli importi dell'indennizzo alle vittime dei reati intenzionali violenti* (ministrų dekretas, kuriuo nustatomos kompensacijos sumos asmenims, nukentėjusiems nuo smurtinių tyčinių nusikaltimų)[10] (toliau – įgyvendinimo dekretas) numatyta, kad „jeigu nužudymą įvykdė sutuoktinis, netgi gyvenantis skyrium ar išsiskyręs, arba asmuo, kuris turi arba turėjo emocinių ryšių su nukentėjusiuoju, nukentėjusiojo vaikams nustatyta fiksuota 60 000 EUR suma".

III. Ginčo pagrindinėje byloje faktinės aplinkybės ir prejudiciniai klausimai

12. 2018 m. rugsėjo 18 d. nuosprendžiu *Tribunale di Padova* (Padujos teismas, Italija) nuteisė buvusią savo partnerę Italijoje nužudžiusį asmenį 30 metų laisvės atėmimo bausme ir nurodė sumokėti negalutinę kompensaciją nukentėjusiosios šeimos nariams, kurie pareiškė civilinį ieškinį. Kiekvienam iš abiejų nukentėjusiosios vaikų buvo priteista po 400 000 EUR, jos tėvui, motinai ir seseriai – 120 000 EUR, o jos sutuoktiniui, su kuriuo ji gyveno skyrium, bet nebuvo išsiskyrusi, – 30 000 EUR.

13. Pagal nacionalinį teisinį reglamentavimą dėl to, kad nužudymą įvykdęs asmuo neturėjo nei turto, nei pajamų ir jam buvo suteikta nemokama teisinė pagalba, Italijos valstybė kiekvienam iš vaikų sumokėjo tik 20 000 EUR, o skyrium gyvenančiam sutuoktiniui – 16 666,66 EUR kompensaciją.

[9] Toliau – Solidarumo fondas.

[10] GURI, Nr. 18, 2020 m. sausio 23 d., p. 9.

14. 2022 m. vasario 1 d. ieškovai, t. y. nukentėjusiosios šeimos nariai, išskyrus jos sutuoktinį, manydami, kad Įstatymu Nr. 122/2016, pažeidžiant Direktyvą 2004/80, buvo nustatyti dideli kompensacijų mokėjimo apribojimai, kreipėsi į *Tribunale Ordinario di Venezia* (Venecijos bendrosios kompetencijos teismas, Italija), t. y. prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusį teismą. Įgyvendinimo dekretą atsisakius taikyti dėl jo neteisėtumo, ieškovai savo prašymuose prašo „teisingai ir tinkamai“, kaip tai suprantama pagal šios direktyvos 12 straipsnio 2 dalį, nustatyti jiems kaip kompensacija mokėtinas sumas dėl jų giminystės su nužudytąja laipsnio, atsižvelgiant į žalos dydį, nustatytą nuosprendyje, kuriuo nuteistas šį nužudymą įvykdęs asmuo (išskaičiavus, kiek tai susiję su šios nukentėjusiosios vaikais, jiems jau sumokėtą sumą), net jei Solidarumo fonde nėra reikiamų finansinių išteklių. Papildomai ieškovai prašo įpareigoti Ministrų Tarybos prezidiumą, atstovaujantį Italijos valstybei, sumokėti tas pačias sumas, taip atlyginant žalą, patirtą dėl neteisingo minėtos direktyvos, ypač jos 12 straipsnio įgyvendinimo.

15. Pirma, ieškovai teigia, kad Įstatymo Nr. 122/2016 11 straipsnio 2a dalyje nustatytas apribojimas, pagal kurį kompensacija nukentėjusio asmens tėvams pripažįstama tik nesant sutuoktinio ir vaikų, o broliams ir seserims – tik tuo atveju, kai nėra pirma nurodytoms kategorijoms priklausančių asmenų, pažeidžia Direktyvos 2004/80 12 straipsnyje numatytą pareigą mokėti kompensaciją, nes jame tarp nukentėjusių asmenų, kuriems abstrakčiai pripažįstama teisė į kompensaciją, asmenys, kurie būtent turi gauti kompensaciją, nurodyti savavališkai, nesiremiant šioje byloje nagrinėjamam atvejui teisingais ir tinkamais kriterijais. Be to, nagrinėjamu atveju kompensacija taip pat buvo skirta nužudytosios sutuoktiniui, su kuriuo ji gyveno skyrium nuo 2006 m., t. y. beveik vienuolika metų iki savo mirties. Taigi teisė į kompensaciją pripažįstama net ir tuo atveju, kai emocinis ryšys akivaizdžiai susilpnėjo tiek, kad jo beveik nebeliko.

16. Antra, ieškovai teigia, kad pagal įgyvendinimo dekretą nužudytosios vaikams skirta 20 000 EUR suma, sudaranti 5 % teismo sprendimu skirtos negalutinės sumos, neatrodo atitinkanti tai, ką Teisingumo Teismas nustatė 2020 m. liepos 16 d. Sprendimo *Presidenza del Consiglio dei Ministri* [11] 69 punkte.

17. Trečia, ieškovai mano, kad nacionalinis teisinis reglamentavimas taip pat yra neteisėtas, nes pagal jį kompensacijos mokėjimas siejamas su sąlyga, kad valstybė rezervuos lėšas, leidžiančias išmokėti kompensaciją, o tai prieštarauja Direktyvos 2004/80 10 konstatuojamajai daliai.

18. Atsakovės Italijos valdžios institucijos pabrėžia, kad kompensacijos dydis, kiek tai susiję su vaikų padėtimi, buvo nustatytas griežtai laikantis galiojančių nuostatų, atsižvelgiant į gyvo likusio sutuoktinio pragyvenimo lėšas. Jos taip pat primena, kad Teisingumo Teismas, Sprendimo *BV* 58 punkte nurodęs, kad valstybės narės turi didelę diskreciją nustatyti Direktyvos 2004/80 12 straipsnio 2 dalyje numatytos kompensacijos dydį, to sprendimo 65 punkte konstatavo, kad pagal šią nuostatą nedraudžiama fiksuoto dydžio kompensacija nukentėjusiesiems, tik reikalaujama, kad ši kompensacija būtų „teisinga ir tinkama“. Minėto sprendimo 69 punkte Teisingumo Teismas nurodė, kad šis reikalavimas tenkinamas, kai net ir fiksuoto dydžio kompensacija „tinkamai [prisidedama] prie [nukentėjusiojo] patirtos turtinės ir neturtinės žalos atlyginimo“.

[11] C-129/19, toliau – Sprendimas *BV* (EU:C:2020:566).

19. Atsakovės taip pat teigia, kad nužudytosios tėvo, motinos ir sesers pateikti prašymai yra nepriimtini. Iš tiesų 60 dienų naikinamasis terminas, per kurį administracine tvarka galima pateikti prašymą atlyginti žalą, pasibaigė, nes nuosprendis įsiteisėjo 2021 m. gegužės 6 d., tebevykstantis procesas buvo pradėtas 2022 m. vasario 1 d., o jų prašymas dėl mediacijos nenutraukia senaties termino.

20. Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas mano, kad siekiant įvertinti jam pateikto prašymo atlyginti žalą, grindžiamo netinkamu Direktyvos 2004/80 perkėlimu į nacionalinę teisę, pagrįstumą pirmiausia reikia nustatyti, ar nacionalinis teisinis reglamentavimas, kaip antai įtvirtintas Įstatymo Nr. 122/2016 11 straipsnio 2a, 2b ir 3 dalyse, atitinka Sąjungos teisę.

21. Tas teismas pažymi, kad pagal šį nacionalinį teisinį reglamentavimą – pagal kurį, net jei galutiniu teismo sprendimu tam tikriems šeimos nariams suteikta teisė į jų patirtos žalos atlyginimą ir nustatytas jo dydis, kompensacija nužudyto asmens tėvams mokama tik tuo atveju, jei šis nukentėjusysis neturi sutuoktinio ir vaikų, o kiek tai susiję su nukentėjusiojo seserimi ar broliu – nesant tėvo ir motinos, jeigu jie gyveno kartu su nukentėjusiuoju ir nusikaltimo padarymo metu buvo jo išlaikomi, – neatsižvelgiama į kančios, susijusios su nukentėjusiojo praradimu dėl smurtinio nusikaltimo, nepiniginį aspektą.

22. Dėl sutuoktinio ir vaikų minėtas teismas pažymi, kad neatsižvelgiama į patirtos žalos dydį. Taigi nagrinėjamu atveju neteikiama jokios reikšmės tam, kad sutuoktinis kurį laiką jau gyveno skyrium nuo nukentėjusiosios, ir buvo numatytas tik kompensacijos paskirstymas pagal paveldėjimo sritį reglamentuojančias nuostatas, jeigu Solidarumo fondui bus skirta pakankamai lėšų. Taigi, pažeidžiant Sprendimą *BV*, neatsižvelgiama į veiksmo pasekmių nukentėjusiems asmenims sunkumą. Be to, vaikams skirtos kompensacijos dydis iš esmės atitiko sutuoktiniui skirtą sumą, kuri yra visiškai neproporcinga negalutinei kompensacijos sumai, nustatytai baudžiamojoje byloje, ir ja neatsižvelgiama nė į vieną iš kriterijų, bendrai taikomų, kai prarandamas ryšys su vienu iš tėvų, pavyzdžiui, nukentėjusiojo amžių, likusio gyvo sutuoktinio amžių, giminystės ir gyvenimo kartu laipsnį, taip pat galimybę koreguoti galutinę sumą atsižvelgiant į situacijos ypatumus. Taigi nagrinėjamu atveju vaikams skirta suma negali būti laikoma „teisinga ir tinkama“, kaip tai suprantama pagal Direktyvos 2004/80 12 straipsnio 2 dalį.

23. Be to, prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas pabrėžia, kad Įstatymo Nr. 122/2016 13 straipsnio 2 dalyje nustatytas naikinamasis terminas pateikti prašymą dėl kompensacijos administracijai, taikytinas nužudytosios tėvų ir sesers prašymu, yra pernelyg trumpas, o tai, atrodo, prieštarauja Chartijos 47 straipsniui.

24. Šiomis aplinkybėmis *Tribunale Ordinario di Venezia* (Venecijos bendrosios kompetencijos teismas) nutarė sustabdyti bylos nagrinėjimą ir pateikti Teisingumo Teismui šiuos prejudicinius klausimus:

„1. Ar kompensacijos sumokėjimas nukentėjusiojo nuo tyčinių smurtinių nusikaltimų tėvams ir seseriai nužudymo atveju pagal [Įstatymo Nr. 122/2016] 11 straipsnio 2a dalį, jeigu nėra nukentėjusio asmens vaikų ir sutuoktinio (kiek tai susiję su tėvais) ir tėvų (brolių ar seserų atveju), atitinka Direktyvos 2004/80 12 straipsnio 2 dalies nuostatas bei [Chartijos] 20 straipsnį (lygybė), 21 straipsnį (diskriminacijos uždraudimas), 33 straipsnio 1 dalį (šeimos apsauga), 47 straipsnį (teisė į veiksmingą teisinę gynybą ir teisingą bylos nagrinėjimą) ir Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos Protokolo Nr. 12 1 straipsnį (diskriminacijos uždraudimas)?

2. Ar kompensacija, kurios mokėjimas siejamas su [Įstatymo Nr. 122/206] 11 straipsnio 3 dalyje numatyta sąlyga „neviršijant [Solidarumo fondo] turimų lėšų“, nesant jokios nuostatos, kuri įpareigotų Italijos valstybę rezervuoti konkrečias sumas atitinkamoms kompensacijoms mokėti, įskaitant sumas, kurios nustatytos remiantis statistiniais duomenimis ir bet kuriuo atveju konkrečiai gali būti išmokėtos kaip kompensacija teisių perėmėjams per protingą terminą, įgyvendinant Direktyvos 2004/80 12 straipsnio 2 dalies nuostatas gali būti laikoma „teisinga ir tinkama kompensacija [nukentėjusiesiems]“?“

25. Nužudytosios tėvai ir sesuo, jos vaikai, Italijos vyriausybė ir Europos Komisija pateikė rašytines pastabas. Per 2024 m. vasario 21 d. posėdį jie atsakė į Teisingumo Teismo žodžiu pateiktus klausimus.

IV. Analizė

A. Dėl Teisingumo Teismo jurisdikcijos ir prašymo priimti prejudicinį sprendimą priimtinumo

26. Savo rašytinėse pastabose Italijos vyriausybė teigia, kad reikia kelti klausimą dėl Teisingumo Teismo jurisdikcijos ir prejudicinių klausimų priimtinumo, nes ginčas pagrindinėje byloje susijęs su situacija, kuri nepatenka į Direktyvos 2004/80 taikymo sritį.

27. Šis argumentas negrindžiamas tuo, kad ieškovai, kurie kritikuoja taikytino nacionalinio teisinio reglamentavimo atitiktį Direktyvos 2004/80 12 straipsnio 2 daliai, visi gyvena Italijoje, t. y. teritorijoje, kur buvo padarytas tyčinis smurtinis nusikaltimas. Vis dėlto man atrodo tinkama priminti, jog Sprendimo *BV* 52 punkte Teisingumo Teismas pripažino, kad ši nuostata „kiekvieną valstybę narę įpareigoja nustatyti kompensacijų schemą, taikomą visiems nukentėjusiesiems nuo smurtinių tyčinių nusikaltimų, padarytų jų teritorijose“, o 55 punkte – kad minėta nuostata „teisė gauti teisingą ir tinkamą kompensaciją suteikiama ne tik nukentėjusiesiems nuo smurtinių tyčinių nusikaltimų, padarytų valstybės narės teritorijoje, kurių situacijos tarpvalstybinės, kaip tai suprantama pagal šios direktyvos 1 straipsnį, bet ir nukentėjusiesiems, kurie nuolat gyvena šios valstybės narės teritorijoje“.

28. Italijos vyriausybė tvirtina, pirma, kad prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas neklausia dėl ieškovų statuso kaip nukentėjusiųjų, kaip tai suprantama pagal Direktyvą 2004/80, ir, antra, kad sąvoka „nukentėjusysis“ turi būti suprantama kaip reiškianti tiesiogiai nukentėjusį asmenį. Taigi kritikuojamas Italijos teisinis reglamentavimas priklauso valstybių narių kompetencijai, o tai pateisina prejudicinių klausimų nepriimtinumą.

29. Klausimas, ar sąvoka „nukentėjusysis“ nuo tyčinio smurto, kaip tai suprantama pagal Direktyvą 2004/80, nužudymo atveju apima nukentėjusiojo teisių perėmėjus, pavyzdžiui, likusį gyvą sutuoktinį, vaikus, tėvus ar brolius ir seseris, susijęs su šios direktyvos taikymo sritimi.

30. Taigi manau, kad dėl Teisingumo Teismo jurisdikcijos ir prašymo priimti prejudicinį sprendimą priimtinumo nekyla abejonių.

B. Dėl antrojo prejudicinio klausimo priimtinumo

31. Mano nuomone, šis antrasis klausimas, susijęs su Italijos teisės aktuose numatytu kompensacijos ribojimu pagal viršutinę ribą, kurią lemia tam tikslui numatytas Solidarumo fondui skirtas biudžetas, yra nepriimtinas.

32. Kaip buvo patvirtinta per teismo posėdį, toks apribojimas neturėjo poveikio Italijos valstybės pagrindinėje byloje skirtoms kompensacijos sumoms. Taigi pritariu Komisijos ir Italijos vyriausybės nuomonei, kad prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusio teismo klausimas neturi įtakos bylos baigčiai. Be to, galima pažymėti, kad prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas nepaaiškino Solidarumo fondo finansavimo ar veikimo [12].

33. Be to, konstatuoju, kad nė vienas prejudicinis klausimas nesusijęs su kitais prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusio teismo nurodytais sunkumais, t. y. pernelyg maža nužudytosios vaikų gauta kompensacijos suma [13] ir trumpu prašymo atlyginti žalą pateikimo terminu.

C. Dėl pirmojo prejudicinio klausimo

34. Šiuo klausimu prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas iš esmės klausia Teisingumo Teismo, ar Direktyvos 2004/80 12 straipsnio 2 daliai prieštarauja nacionalinis teisinis reglamentavimas, kuriame numatyta kompensacijų nukentėjusiesiems nuo smurtinių tyčinių nusikaltimų sistema, pagal kurią mirusio nukentėjusiojo tėvų teisė į kompensaciją siejama su sąlyga, kad nėra vaikų ir likusio gyvo sutuoktinio, o šio nukentėjusiojo brolių ir seserų teisė į kompensaciją siejama su sąlyga, kad nėra jų tėvų.

35. Taigi Teisingumo Teismo prašoma išaiškinti sąvoką „nukentėjusysis“ ir papildyti Sprendime *BV* pateiktą sąvokos „teisinga ir tinkama kompensacija“ išaiškinimą.

1. Dėl sąvokos „nukentėjusysis“

36. Pirmiausia reikia išsiaiškinti, ar nacionaliniam teisiniam reglamentavimui, kiek pagal jį šeimos nariai yra asmenys, galintys gauti kompensaciją mirus nukentėjusiajam, taikoma Direktyva 2004/80. Manau, kad, kaip matyti iš šios direktyvos 12 straipsnio 2 dalies aiškinimo, toks nurodymas nėra paliktas valstybių narių diskrecijai [14].

37. Pirma, kadangi Direktyvoje 2004/80 sąvoka „nukentėjusysis“ neapibrėžta ir joje nėra nuorodos į nacionalinę teisę, reikia manyti, kad tai yra savarankiška Sąjungos teisės sąvoka. Ja, atsižvelgiant į šios direktyvos tikslą, siekiama užtikrinti, kad valstybėse narėse nebūtų skirtumų *nustatant asmenis, kuriems taikoma* nacionalinė kompensacijų nukentėjusiesiems nuo smurtinių tyčinių nusikaltimų, padarytų atitinkamose jų teritorijose, sistema.

38. Antra, manau, kad Italijos vyriausybės pateikiamą priešingą aiškinimą, grindžiamą Direktyvos 2004/80 17 straipsniu, reikėtų atmesti. Šiame straipsnyje numatyta, kad valstybės narės gali nustatyti palankesnes nuostatas nukentėjusiųjų nuo nusikaltimų naudai, išplėsdamos naudos gavėjų ratą taip, kad jis apimtų „bet koki[us] kit[us] [nusikaltimų paveiktus] asmen[is]“.

[12] Be to, dėl nacionalinės kompensacijų sistemos finansinio gyvybingumo žr. Sprendimą *BV* (59 punktas).

[13] Dėl Direktyvos 204/80 12 straipsnio 2 dalyje numatytos „teisingos ir tinkamos“ kompensacijos ir žalos atlyginimo, priteisto nukentėjusiajam nuo smurtinio tyčinio nusikaltimo iš šio nusikaltimo vykdytojo, tarpusavio atitikties žr. Sprendimą *BV* (60 punktas).

[14] Dėl Teisingumo Teismo taikomų įprastų aiškinimo metodų žr. Sprendimą *BV* (38 punktas).

Vis dėlto minėtas straipsnis yra šios direktyvos III skyriuje „Įgyvendinimo nuostatos“, taigi jo tikslas yra tik įgyvendinti valstybių narių remiantis pirmesniuose skyriuose nustatytu minimaliu pagrindu nustatytą sistemą. Be to, jei minėtos direktyvos 12 straipsnio 2 dalis turėtų būti aiškinama taip, kad į jos taikymo sritį patenka tik nukentėjusieji, kurie išgyveno nusikaltimą, priskiriamą prie „smurtinių tyčinių nusikaltimų“, tai reikštų, kad nužudymai nebūtų įtraukti į šių nusikalstamų veikų sąrašą, nes tokiu atveju nebūtų tiesioginių nukentėjusiųjų, kuriems reikėtų atlyginti žalą. Teisingumo Teismas jau yra nusprendęs, kad kompensacijų nukentėjusiesiems sistemos taikymo sritis negali apimti tik tam tikrų nusikaltimų, laikomų smurtiniais tyčiniais nusikaltimais [15].

39. Trečia, taip pat turi būti užtikrintas aiškinimo suderinamumas su kitomis Sąjungos teisės nuostatomis. Taigi iš Direktyvos 2004/80 5 konstatuojamosios dalies matyti, kad ji yra Pamatinio sprendimo 2001/220, kurį pakeitė Direktyva 2012/29, tęsinys.

40. 2023 m. liepos 12 d. pateiktame pasiūlyme dėl direktyvos [16] Komisija laikėsi nuomonės, kad ši direktyva yra „pagrindinė horizontalioji priemonė [nukentėjusiųjų] teisių srityje“ [17]. Ji pažymėjo, kad Sąjungos teisės aktai dėl nukentėjusiųjų teisių taip pat apima Direktyvą 2004/80 dėl kompensacijos ir Sąjungos taisykles dėl apsaugos orderių [18]. Ši institucija pabrėžia, kad priėmus Direktyvą 2012/29 buvo padarytas labai svarbus žingsnis stiprinant nukentėjusiųjų teises ir Sąjungoje užtikrinant į nukentėjusiuosius orientuotą teisingumą ir kad ji tapo svarbiu elementu kuriant Europos laisvės, saugumo ir teisingumo erdvę [19]. Todėl laikausi nuomonės, kad Direktyva 2004/80, susijusi būtent su kompensacijų nukentėjusiesiems klausimu, turi būti aiškinama atsižvelgiant į Direktyvą 2012/29, kurioje nustatyta bendra, „horizontali“ sistema, kaip nurodė Komisija, nors ir skiriasi jos teisinis pagrindas, t. y. SESV 82 straipsnio 2 dalis [20], o Direktyvos 2004/80 teisinis pagrindas yra EB 308 straipsnis (dabar – SESV 352 straipsnis).

41. Taigi Direktyvos 2004/80 12 straipsnio 2 dalyje vartojamos sąvokos „nukentėjusysis“ apibrėžtis pateikta Direktyvos 2012/29 2 straipsnio 1 dalies a ir b punktuose [21]. Vadinasi, Italijos teisinis reglamentavimas, kuriame apibrėžiami šeimos nariai, galintys gauti kompensaciją mirus nukentėjusiam asmeniui, atitinka Sąjungos teisę, pagal kurią, beje, atitinkamų asmenų skaičius yra ribojamas [22].

15 Žr. 2016 m. spalio 11 d. Sprendimą *Komisija / Italija* (C-601/14, EU:C:2016:759, 46 punktas).

16 Pasiūlymas dėl Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos, kuria iš dalies keičiama Direktyva 2012/29/ES, kuria nustatomi būtiniausi nusikaltimų aukų teisių, paramos joms ir jų apsaugos standartai ir kuria pakeičiamas Tarybos pamatinis sprendimas 2001/220/TVR (COM(2023) 424 *final*).

17 Žr. šio pasiūlymo dėl direktyvos p. 1.

18 Žr. minėto pasiūlymo dėl direktyvos p. 4. Komisija cituoja 2011 m. gruodžio 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvą 2011/99/ES dėl Europos apsaugos orderio (OL L 338, 2011, p. 2) ir 2013 m. birželio 12 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentą (ES) Nr. 606/2013 dėl apsaugos priemonių tarpusavio pripažinimo civilinėse bylose (OL L 181, 2013, p. 4). Šiuo klausimu ji primena, kad Sąjungos teisės aktai dėl nukentėjusiųjų teisių taip pat apima sektorinius teisės aktus, susijusius su keliomis priemonėmis, skirtomis nukentėjusiųjų nuo tam tikrų kategorijų nusikaltimų specifiniams poreikiams patenkinti.

19 Žr. to paties direktyvos pasiūlymo p. 1. Jame paaiškinta, kad „[j]oje nustatomos visų nusikaltimų aukų teisės, įskaitant teisę gauti informaciją, teisę į paramą ir apsaugą, atsižvelgiant į [nukentėjusiųjų] asmeninius poreikius, procesines teises ir teisę gauti sprendimą dėl nusikaltėlio mokėtinos kompensacijos pasibaigus baudžiamajam procesui. Nuo 2015 m. lapkričio mėn. NATD [t. y. Direktyva 2012/29] galioja visose [Sąjungos] valstybėse narėse, išskyrus Daniją, kuriai ši direktyva nėra privaloma“.

20 Šios išvados 16 išnašoje nurodytas pasiūlymas dėl direktyvos grindžiamas SESV 82 straipsnio 2 dalies c punktu (žr. šio pasiūlymo 2 punktą, p. 7). Dėl antrinės teisės aktų aiškinimo apribojimo remiantis jų teisiniu pagrindu žr. generalinio advokato M. Bobek išvadą byloje *BV* (C-129/19, EU:C:2020:375, 89 punktas). Taip pat pagal analogiją žr. 2020 m. gruodžio 1 d. Sprendimą *Federatie Nederlandse Vakbeweging* (C-815/18, EU:C:2020:976, 40 punktas).

21 Pagal Pamatinio sprendimo 2001/220, panaikinto Direktyva 2012/29, 1 straipsnio „Sąvokų apibrėžimai“ a punktą „nukentėjusysis“ – tai fizinis asmuo, patyręs žalą, įskaitant kūno sužalojimą ar psichinę traumą, emocinį sukrėtimą ar ekonominius nuostolius tiesiogiai dėl veikimo ar neveikimo pažeidžiant valstybės narės baudžiamąjį įstatymą“.

22 Dėl Direktyvos 2012/29 praktinio taikymo 26 valstybėse narėse ir ypač jos 2 straipsnio vertinimo žr. projekto VOCIARE apibendrinamąją ataskaitą: „Victims of Crime Implementation Analysis of Rights in Europe“, kurią Komisija nurodė savo pasiūlyme dėl direktyvos, nurodytame šios išvados 16 išnašoje, p. 2.

2. Dėl sąvokos „teisinga ir tinkama kompensacija“

42. Antra, reikia išnagrinėti, ar pagal Sąjungos teisę draudžiamas teisinis reglamentavimas, kuriame numatyta, kad teisė į kompensaciją mirusio nukentėjusiojo šeimos nariams priklauso nuo paveldėjimo taisyklėmis pagrįstos pirmumo tvarkos, pagal kurią, jei yra likęs gyvas nukentėjusio asmens sutuoktinis ir nukentėjusio asmens vaikai, kiti artimi jo šeimos nariai (šiuo atveju – jo tėvai, taip pat broliai ir seserys) vien dėl šios aplinkybės neturi teisės į kompensaciją.

43. Reikia priminti, kad pagal Direktyvos 2004/80 12 straipsnio 2 dalį asmenims, nukentėjusiems nuo smurtinių tyčinių nusikaltimų, padarytų valstybės narės teritorijoje, suteikiama teisė gauti teisingą ir tinkamą kompensaciją [23].

44. Sprendime *BV* Teisingumo Teismas išaiškino sąvoką „teisinga ir tinkama kompensacija“, nors jam buvo pateiktas klausimas dėl fiksuoto dydžio 4 800 EUR kompensacijos sumos, skiriamos nuo seksualinio smurto nukentėjusiems asmenims pagal Italijos kompensacijų nukentėjusiesiems nuo smurtinių tyčinių nusikaltimų sistemą.

45. Teisingumo Teismas pateikė Direktyvos 2004/80 12 straipsnio 2 dalies aiškinimo gairių, kurios, mano nuomone, yra svarbios siekiant atsakyti į prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusio teismo klausimus dėl „teisingos ir tinkamos“ kompensacijos gavėjų nustatymo tvarkos.

46. Teisingumo Teismas nusprendė, kad kompensacija nukentėjusiesiems nuo smurtinių tyčinių nusikaltimų turi būti nustatoma atsižvelgiant į „padaryto nusikaltimo pasekmių nukentėjusiesiems dydį“ ir kad priešingu atveju ja „tinkamai neprisidedama prie patirtos turtinės ir neturtinės žalos atlyginimo“ [24].

47. Mano nuomone, iš to galima daryti išvadą, kad kompensacijų sistema, pagal kurią svarstant patirtos žalos dydį kai kurie nukentėjusieji dėl abstrakčios pirmumo tvarkos visai neįtraukiami [25] tarp įvairių nukentėjusių asmenų, kuriems turi būti atlyginta žala, ir kuri pagrįsta vien šeimos ryšių pobūdžiu, iš kurių daromos tik prielaidos dėl žalos buvimo ar dydžio, negali lemti „teisingos ir tinkamos kompensacijos“, kaip tai suprantama pagal Direktyvos 2004/80 12 straipsnio 2 dalį.

48. Be to, šį vertinimą patvirtina per teismo posėdį patvirtinta išvada, kad nors toks kai kurių nukentėjusiųjų neįtraukimo būdas grindžiamas paveldėjimo taisyklėmis, jos nėra taikomos išsamiai. Taigi vienintelio įpėdinio buvimas arba nepaveldėjimo priežastis pagal Italijos kompensavimo sistemą neatima iš pašalinto įpėdinio teisės gauti kompensaciją. Iš to matyti, kad nors Italijos teisės aktų tikslas yra reglamentuoti supaprastintą būdą nustatyti nukentėjusiuosius, kuriems mokėtina kompensacija [26], teisėtas reikalavimas, kad nukentėjusieji gautų paprastą ir greitą kompensaciją, neturi panaikinti pareigos tinkamai kompensuoti kančias, kurių jie patyrė dėl smurtinių tyčinių nusikaltimų, sukėlusių jų šeimos nario mirtį [27].

[23] Žr. Sprendimą *BV* (55 punktas).

[24] Žr. Sprendimą *BV* (69 punktas). Vis dėlto šios sąlygos nedraudžia numatyti fiksuoto dydžio kompensacijos, kurios dydis gali kisti atsižvelgiant į patirto smurto pobūdį, jeigu išmokų skalė yra pakankamai išsami (žr. Sprendimo *BV* 65 ir 66 punktus).

[25] Reikia skirti valstybių narių teisę nustatyti procedūras, kad būtų apribotas šeimos narių, galinčių naudotis Direktyvoje 2012/29 įtvirtintomis teisėmis, skaičius, žr. šios direktyvos 19 konstatuojamąją dalį ir 2 straipsnio 2 dalį.

[26] Pagal mano atliktą paiešką Europos e-teisingumo portale „Jeigu mano prašymas turi būti nagrinėjamas šioje šalyje (europa.eu)“ jokia kita valstybė narė nėra nustačiusi analogiško teisinio reglamentavimo.

[27] Žr. Sprendimą *BV* (64 punktas).

V. Išvada

49. Atsižvelgdamas į visa, kas išdėstyta, siūlau Teisingumo Teismui taip atsakyti tik į *Tribunale Ordinario di Venezia* (Venecijos bendrosios kompetencijos teismas, Italija) pateiktą pirmąjį prejudicinį klausimą:

2004 m. balandžio 29 d. Tarybos direktyvos 2004/80/EB dėl kompensacijos nusikaltimų aukoms 12 straipsnio 2 dalis

turi būti aiškinama taip:

jai prieštarauja nacionalinis teisinis reglamentavimas, kuriame numatyta kompensacijų nukentėjusiesiems nuo smurtinių tyčinių nusikaltimų sistema, pagal kurią mirusio nukentėjusiojo tėvų teisė į kompensaciją siejama su sąlyga, kad nėra vaikų ir likusio gyvo sutuoktinio, o šio nukentėjusiojo brolių ir seserų teisė į kompensaciją siejama su sąlyga, kad nėra tėvų.